

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR
KÖNYVTÁRÁHOZ.

Közli: DR. FERENCZI ZOLTÁN.

311. sz. *Colosvarba. 1553.*

*A Kereszt-yeni Tudoman-nac Fondamentoma, Róvid es
Hoßban valo Kerdé-fekbe befoglaltatot A-Magyar olvasásá-
nac Módgyáual e-gyetembe. A Gyermets-keknek es az egyeb
e-gyágyú kereßtyeneknek épí-lésére. | Colosvarba. | M.D.LIII.*

A Heltai-féle nyomda e terméke eddig teljesen ismeretlen volt, én egy könyvtáblából áztattam ki 10 levelét s szerencsére a cím lapot és az *abc*-nek első levelét is. A meglevő levelek a címlevelen kívül az A₁, B_{5—6}, C_{1—4} és még 2 más levél, egyik épen az utolsó.

A címlevél hátán a következő alexandrin vers van:

A Gyermeköknek valo Intés.

Tű kiseded gyermetskéc jól meg gondolyátoc
Hogy noha è világnál kichidec vattoc:
De azért az WR Isten ßeret tüteteket,
Es à ßent Angyaloc órzic mindenteket:
Miképen à ßent irás foc helyen valya,
Söt Chrifus Wrunkis ßabadon kiáltya.
Ezért tű minnyáian nagy hálaadással,
Dichirettel es ßübeli ßolgálattal:
Tartoßtoc az Atya órec WR Iftenec,
A Christus Jesusnac, es a Szent Léleknek.

Miképen kelyen kedig eß miuelnetec.

E könyuetskeből nyiluán meg érthetitec.

Chac hogy ßerefsétec es meg tanulyátoc.

Es ßfuetekbe ßinetelen forgassátoc.

A mű érdekét különösen az a körülmény emeli, hogy ez is *abc*-és káté, minőt még előbb Székely István is adott *Keresztyén-ség fundamentomáról-való rövid Tanuság*¹ (Nyomt. 1544.) című munkája előtt, melyről Bod Péter (Magy. Athénás. 258. l.) ezt mondja: «az A. B. C.-ét elől le irta, hogy a' gyermekek a' szerint tanitatnának olvasni». Mivel azonban Székely e munkája ma már ismeretlen, az első *abc*-és kátének s az első magyar, bárha nem önálló *abc*-nek is ezt tekinthetjük. A meglevő egyetlen levél tartalma a következő:

A Magyar irás olvafáfának módgya.

Közönféges Betűc.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M
a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m
N	O	Ō	P	Q	R	S	Sz	T	V	W	
n	o	ō	p	q	r	s	sz	t	v	w	
Ū	X	Y	Z.								
ū	x	y	z.								

¹ Szabó Károly Régi M. Kvt. 16. sz. a. ezt második kiadásnak mondja, melynek első kiadása az 1538-diki krakkói «Keresztyénségnek fundamentomáról való tanuság». Bod azonban ezt id. helyen nem mondja s így azt sem, hogy az u. n. második kiadás krakkói volna. Nem jegyzi meg azt sem, valamint Szabó K. sem, hogy az 1538-diki mellett lett volna *abc*. Ezért maradjunk csak a mellett, míg a könyv talán előkerül, hogy az 1544-diki mellett volt *abc*. Ezt azért teszszük jegyzésbe, mert Markovics Sándor «A legelső magyar abczéskönyv» cz. értekezésében azt supponálja, hogy az 1538-diki mellett is volt már *abc*. U. o. azt mondja, hogy a Gálszécsi István «A Keresztyéni Tudományról-való rövid Könyvetské»-je (1538.) mellett is volt, mit sem Bod Péter. sem utána Szabó Károly nem említ («Magyar Könyv-Szemle». 1883. 88. l. V. ö. Bod Péter Magy. Áthénás. 89—90. és Szabó K. Régi Magy. Könyvt. 5. l.)

Szólo Betűc.

A e i o ő v ű

Süket Betűc.

b c d f g h k l m n p q r s ű t x z

Őszvefoglalt betűc

A Szólo Betűc, a süket Betűc előtt.

Ab	eb	ib	ob	ób	vb	űb
Ac	ec	ic	oc	óc	vc	űc
Ad	ed	id	od	ód	vd	űd
Af	ef	if	of	óf	vf	űf
Ag	eg	ig	og	óg	vg	űg
Ah	eh	ih	oh	óh	vh	űh
Ak	ek	ik	ok	ók	vk	űk
Al	el	il	ol	ól	vl	űl
Am	em	im	om	óm	vm	űm
An	en	in	on	ón	vn	űn
Ap	ep	ip	op	óp	vp	űp
Ar	er	ir	or	ór	vr	űr
As	es	is	os	ós	vs	űs

Ennyi van a két oldalon. A meglevő néhány levélen ev. ref. káték akkoriban szokásos kérdéseik és fejtegetéseik vannak kérdésekben és feleletekben: «Michoda a Kerebtség?» «Mond El a Hitnec ágait». «Melyec a tiz Parancholatoc?» «Miképen kel imátkozni?» stb. Ugyancsak épen a «Miatyánk» formájából megállapítható, hogy ev. ref. vallásu káté. Az utolsó lapon ez áll: «A kérdésséknek vége» s alatta a Heltai nyomtatványain több helyt látható vignetta.

312. sz. *Debreczenben. 1614.*

A második, eddigelé ismeretlen kiadású magyar nyomtatvány: *Lipfiai Pál-tól Nyereség ošto Tabla.* Melyben az egy tarsaságban levő kereskedő, avagy oštozo bemelyek között,

kinek kinek az nyeregeből valo illendő rešet hamar meg vet-
hetni, es bámlalhatni. Mostanban előbör az egy-igyűeknek
kedvökert irattatot, es nyom-tattatot. Debrecenben Lipsiai Pal
altal, 1614. 12-rét. (6 levelenként). Elöl A₁₋₆ levés A—S₇—109
számoztl. levél.

E könyvnek eddigelé sem írója, sem első kiadása nem volt ismeretes, Szabó Károly a «Régi Magyar Könyvtár»-ban csak a 2-dik (gyulafehérvári, 1632-ki) kiadást ismerte; de ennek ajánló leveléből meghatározta és be is vette művébe az első kiadás évét és helyét. (L. «Practica Aritmetica» alatt 447. szám.)

E kiadás ajánlata: «Az Tiszteletes Es Bócsületes Firfiunak, Debreczeni *Fekete Jánosnak*, Istentül Kegyelmet, bekesseget, egésegyet hoßbu életet, minden egyeb lelki és testi aldasival, kívánok». Elmondván az ajánlásban, hogy a szentírás, valamint a régi bölcsek azt parancsolván, hogy isten után felebarátunknak és hazánknek minden közönséges jónak megmaradására szolgáló dolgokban szolgáljunk etc. így folytatja: «Ezt meg gondolvan, es latvan az orßagban valo nagy fogyatkozast, holot az Scholak fok helyeken el pußtultanak, es az tanitas is meg búnt, ugy annira hog fokban az iffiakban föl nevedeknek, kik meg csak valami bizonyos summat is alig tudnak bálalni es igazan ki mondani. Hogy penig az egy igyűeknek, kik egyebkepen az Szamveteshez nem tudnak, mefterfeeggemmel es munkammal bolgalhatnak, Meltonak es hasznosnak itelem vala lenni, az Pythagoras Bölcs tanito tablajabol szerzet practicat kinyomtatnom, nem banvan az nag munkat, nem csak annak meg irafaval, hanem meg ahoz valo bötűknek-is uyonnaan valo keßiteseben, mellyet főkepen csak azert cselekedtem egyyikert, hogy kereßtyen Attyamfiainak (az kik azt jo neven veszik) bolgallyak: tovabba, hog magamatis hazam nepevel együt tistesseseg munkam utan taplalhassam, az bent Palnak mondata szerint: Melto az beres az ő jutalmanak el vetelere, &c.» Elmondja továbbá, hogy Fekete János papiroost adván neki, e munka megjelenését elősegítette «az regi fő embereknek» példájára s ezért hálából neki dedicalja és ajánlja e könyvecskét. Az ajánlás 1613. nov. 27-éről kelt.

Ezt követi «Ez Szamvető Tablanak rendiről es hasznarol» egy oldalnyi magyarázat. Ezután jó: «Haszna ez Tablanak», két levélnyi fejtegetés a tábla használati módjáról (e példányból itt

1 lev. hiányzik). Erre jön a «*Tabula Pythagorica*», vagyis egy szorzótábla, melynek első lapján a rendes szorzótábla van, a többin 2—100-ig minden szám szorzata 2-szer, 3-szor, 4-szer s így tovább 99-szerig. Az első tábla végszáma tehát $2 \times 100 = 200$; az utolsóé $99 \times 100 = 9900$. Ebből áll az első rész = 98 levél.

A második rész kezdeténél pár levél (6 levél) hiányozván, ennek címlapját meg nem határozhatom, hanem ez a rész egy kamatszámító tábla vagyis tulajdonképen ez a valódi nyereségosztó tábla, mely szerint elmondja, hogy ha 100 frt után 5 dénár vagy 5 frt a nyereség, akkor hány frt vagy dénár jut 1—1000 frtig; mennyi, ha a nyereség 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50 dénár vagy forint. E rész, az elveszett címlapon s magyarázó bevezetésen kívül, 5 számozatlan levélből áll.

Az előszóból világos, hogy e könyvnek *Lipsiaci Pál* nemcsak kiadója, hanem írója is volt. Azonban a Szabó Károly által ismert kiadásokból ez már nem volt meghatározható. A «*Régi Magyar. Kvtár*» «*Practica Aritmetica*» cz. a. adja és ismerteti az 1632-diki gyulafehérvári kiadást, melynek egyetlen példánya van meg az Erd. Múzeum könyvtárában, az 1647-diki lőcsei kiadást, melynek eddigelé egy példánya sem ismeretes, az 1678-diki nagyszombati, az 1692. és 1701-diki lőcsei s az 1709-diki nagyszombati kiadást. Ehhez járult utóbb az 1882-diki könyvkiállítás alkalmával a IV-dik kiadás fölfedezése, mely szintén Lőcséről való 1653-ból s Szabó Károly leírta a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben (1882. 85. l.)

Az 1632-diki 2-dik kiadás egyetlen ismeretes példányában az egész 2-dik rész hiányzik, pedig hihetőleg megvolt, mert megvan a 3-dik és többi kiadásban is. Ezekből világos egyszersmind az is, hogy a 2-dik kiadásnál változtatta meg a kiadó az eredetileg «*Nyereség osztó tábla*» címet «*Practica aritmetica*»-ra, mely az első részhez jobban is talált s ekkor adta a 2-dik résznek a «*Nyereség osztó tábla*» címet, mely meg ehhez illett jobban. Így történt, hogy ugyanazon könyv első kiadásának fő címe a másodiknál mellékcím lett s a könyv új főcímet kapván, két cím alatt szerepel ugyanazon tartalommal.